

CONNIE PALMEN

Guus Kuijer

Het nieuwe seizoen

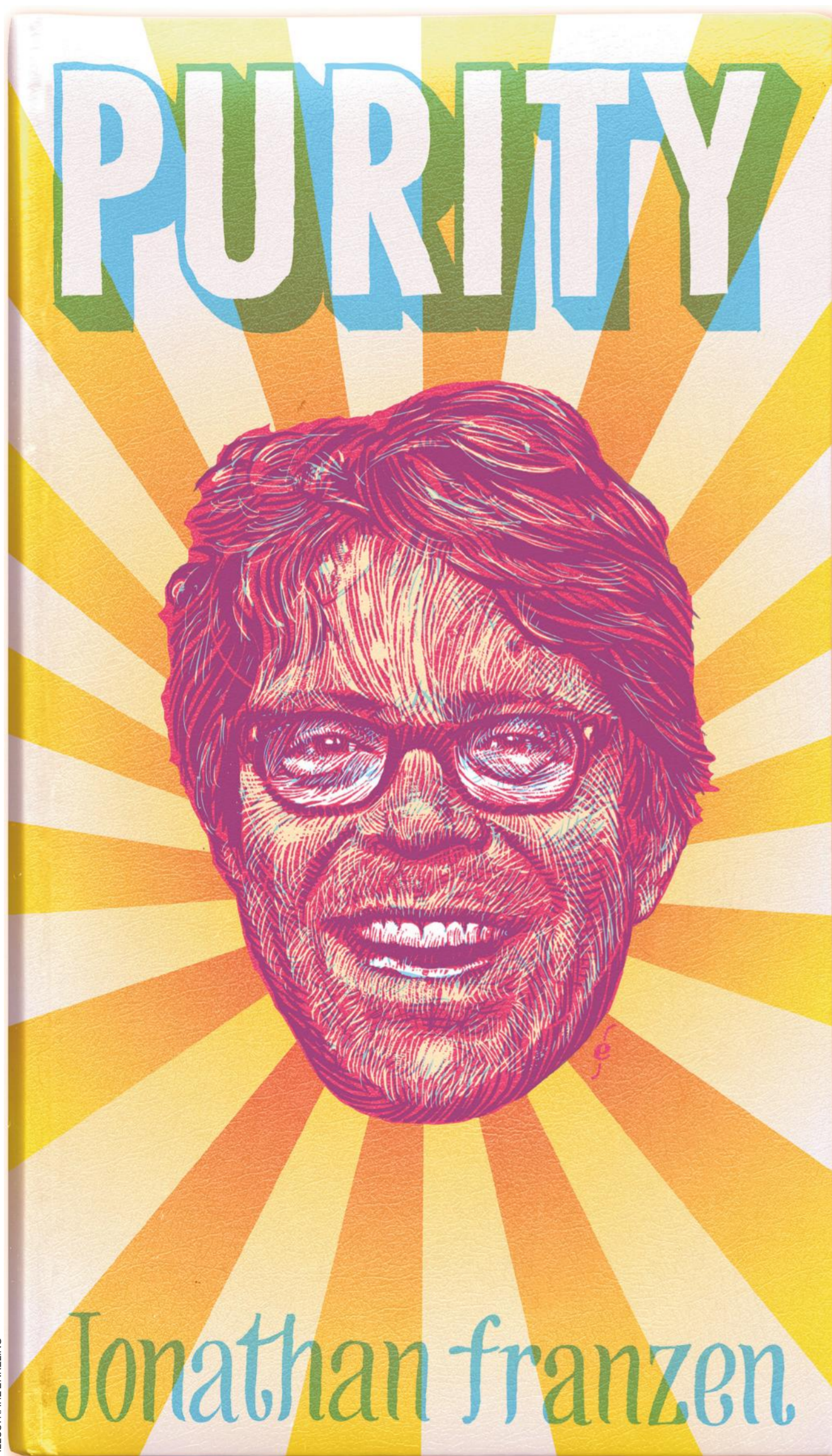
Jonathan
franzen

KRISTIEN*HEMMERECHTS

THOMAS VERBOGT

Jonathan Franzen

Jonathan Franzen is een controversieel auteur. Bij verschijning van zijn nieuwe roman *Purity* is de kritiek er dan ook al bij voorbaat. Maar niemand die zijn roman heeft gelezen zal twifelen aan de literaire kwaliteit van *Purity*.

Giftige leugens en etterende geheimen

Door Pieter Steinz

De geweldige nieuwe roman van Jonathan Franzen heeft het formaat van een pak waspoeder en ziet er in de Engelse editie ook zo uit. Zilveren stralen ontspruiten aan een zoon met daarin de titel van het boek, *Purity*, die klinkt als een wasmiddel maar verwijst naar de doopnaam van een van de drie hoofdpersonen, de 22-jarige Pip Tyler. 'Zuiverheid' is ook een van de thema's waarop Franzen varieert, net als hij dat deed op het thema vrijheid in zijn vorige roman *Freedom* (2010). Zo is een van de andere hoofdpersonen de goeroe van een Wikileaks-achtige organisatie die de vuile was van overheid en bedrijfsleven buiten hangt en opereert onder de naam The Sunlight Project. Terwijl nummer drie probeert om met behulp van kwaliteitsjournalistiek op het internet de bezem te halen door de Augiasstallen van het 21ste-eeuwse Amerika.

Wie de mond vol heeft van zuiverheid, verbergt niet zelden een hoop vuilnis; en dat geldt zeker voor de personages in *Purity*. Niet voor de milieubewuste en diervriendelijke Pip, die streng is voor zichzelf en zich voortdurend overall schuldig over voelt, maar die toch vooral slachtoffer is: van een torenhoge studieschuld en van het feit dat haar moeder haar niet wil vertellen wie haar vader is. Maar wel voor de hoofdredacteur van de *Denver Inquirer* Tom Aberant, een vijftiger die als jonge man betrokken is geweest bij een halsmisdrijf. En zeker voor de aan Julian Assange herinnerende Andreas Wolf, die figuurlijk en letterlijk vuile handen heeft gemaakt in zijn geboorteland de DDR - zelfs zonder zich te encanaileren met het communistische regime - en die ook in zijn rol als leider van een klokkenluidersorganisatie niet bepaald *squeaky clean* is.

Klokkenluiders, internetjournalistiek, alternatieve jongeren - het is duidelijk dat *Purity* een roman van deze tijd is. Te veel zelfs, volgens sommigen. In een recente column in *De Groene Amsterdammer* betoogde Christiaan Weijts (zelf allesbehalve een binnenkamertjes-realist) dat *Purity* waarschijnlijk paste 'in een trend van oprukkende journalistieke fictie, geschreven door auteurs die zich nadrukkelijk op iconen uit het publieke domein storten'. Op basis van de achterflap voorspelde hij dat Jonathan Franzen zijn 'autobiografische grondstof [had] opgestookt' en was gevallen voor de actualiteit: 'Die spreekt een groot publiek aan [...] en verzekert het in beweging blijven van het publicitaire vliegwielt.'

Alsof in Franzens vorige twee romans, *Freedom* (over de morele verworping van Amerika onder Bush junior) en *The Corrections* (over de nefaste gevolgen van de Greedy Eighties en Nieties), de actualiteit afwezig was! Misschien doet Weijts er goed aan *Purity* eens te lezen. Dan zal hij zien dat Franzen zich precies houdt aan de door Weijts hooggeprezen formule van Flaubert: 'de personages op de voorgrond zijn verzonnen, het decor op de achtergrond is werkelijk'. Of zoals Franzen zelf vijf jaar geleden in deze krant zei, naar aanleiding van de vraag of hij streefde naar de Great American Novel: 'De pretentie dat een roman het leven wel eens even bij de lurven kan grijpen, is belachelijk; er zijn televisieseries die dat beter kun-

Voor al in het eerste deel van het boek slaat Franzen een lichtere toon aan dan in 'The Corrections' en 'Freedom'

Franzen is een subliem anatoom van de disfunctionele middenklasse

nen. Ik wil de werkelijkheid helemaal niet vastpinnen, het is al erg genoeg dat ik erin moet leven. Een roman moet iets anders doen: een belangrijke ervaring van de auteur coderen in de vorm van een plot met personages.'

Faust

Die 'ervaring van de auteur' moet in het geval van *Purity* de overtuiging zijn geweest dat de wereld aan elkaar hangt van geheimen en verraad, van het feit dat morele puurheid nooit kan bestaan. Niet voor niets koos Franzen voor een motto uit Goethes *Faust*, het ultieme verhaal van een idealist die ten onder gaat aan ongebreidelde verlangen en zelfbedrog. Maar hoe duidelijk de boodschap ook wordt uitgewerkt ('*This is a country of festering secrets and toxic lies, only the strongest of sunlight can disinfect it*'), het gaat nooit ten koste van de personages, die - sympathiek of niet - altijd geloofwaardig zijn; of van de plot, die langzaam maar zeker opstroomt naar een finish die niet zou misstaan in een Victoriaanse klassieker.

Purity bestaat uit zeven lange tot zeer lange hoofdstukken en begint met een razend geestige introductie van Pip, de halfwens met een 'daddy issue' die een armoedig bestaan leidt in een alternatieve woongroep. Ze is ongelukkig in de liefde en heeft een symbiotische verhouding met haar moeder, die het best te omschrijven is als een excentrieke kluiszwaer. Als ze van een Duitse logé te horen krijgt dat The Sunlight Project haar wel eens zou kunnen helpen met het vinden van haar vader, doet ze een intakegesprek en komt ze in contact met de grote leider Andreas Wolf. Drie hoofdstukken verder krijgen we haar belevenissen in het Boliviaanse paradijs van waaruit de wereldberoemde klokkeluider zijn internetimperium aanstuurt.

Maar dan is het verhaal al lang en breed op gang gekomen. In een groots tweede hoofdstuk hebben we kennis gemaakt met het verleden van Wolf, geboren in 1960, een *rebel without a cause* (en dwangmatig masturbant) die opgroeide in het Oost-Duitsland van de Stasi, als zoon van een psychotische moeder en een vader die het financiële brein was van de communistische partij. Hij wordt verliefd op een jong meisje die misbruikt wordt door haar stiefvader en helpt haar om hem uit de weg te ruimen. Als twee jaar later de Muur valt, en de cover-up van de moord uit de Stasi-archieven tevoorschijn dreigt te komen, werpt Wolf zich uit eigenbelang op als de man die de (geschoonde) archieven aan de wereld toont, daarmee een eerste stap zettend naar zijn faam als superlekker.

De sporen uit het verleden laten zich natuurlijk niet opsluiten. Niet die van Wolf en ook niet die van Tom Aberant, een Amerikaanse journalist die de charismatische Wolf in 1989 helpt met het opruimen van het lijk. Net als Wolf heeft Aberant een jeugd gehad die werd overschaduwd door zijn dominante moeder, een Oost-Duitse vluchteling. Maar hij is ook nog eens getraumatiseerd door zijn relatie met Anabel, een passief-agressieve telg uit een schatrijke familie die na een onmogelijk huwelijk van twaalf jaar plotseling uit zijn leven is verdwenen. En daarmee is nog maar een fractie van alle relaties in *Purity* beschreven; het boek is zo vol van dwarsverbanden, in tijd en ruimte, dat het net zo goed *The Connections* had kunnen heten.

In zijn vorige romans heeft Franzen zich be-

Jonathan Franzen: *Purity*. Fourth Estate, 564 blz. € 23,95. Vertaald door Peter Abelsen, Anneke Bok, Rob van der Veer als *Zuiverheid*. Prometheus, 616 blz. € 19,95

De nieuwe roman van Franzen is in veel opzichten een glansrijke herschrijving van *Great Expectations* - een geweldig boek.

LEVEN EN WERKEN

Jonathan Franzen

Een 'tragisch realist'

Die 'ervaring van de auteur' moet in het geval van *Purity* de overtuiging zijn geweest dat de wereld aan elkaar hangt van geheimen en verraad, van het feit dat morele puurheid nooit kan bestaan. Niet voor niets koos Franzen voor een motto uit Goethes *Faust*, het ultieme verhaal van een idealist die ten onder gaat aan ongebreidelde verlangen en zelfbedrog. Maar hoe duidelijk de boodschap ook wordt uitgewerkt ('*This is a country of festering secrets and toxic lies, only the strongest of sunlight can disinfect it*'), het gaat nooit ten koste van de personages, die - sympathiek of niet - altijd geloofwaardig zijn; of van de plot, die langzaam maar zeker opstroomt naar een finish die niet zou misstaan in een Victoriaanse klassieker.

Het eerste lukte hem

met *The Corrections* (2001). De uitgesponnen tragikomedie over een ongelukkige middenklassefamilie die kampt met alle problemen van de moderne tijd, is de kapstok voor een subtiele satire op het Amerikaanse leven in de laatste maanden van de 20ste eeuw. Zelfs de Amerikaanse tv-presentatrice Oprah Winfrey toonde zich onder de indruk en nam *The Corrections* op in haar boekenclub - wat aan de nurse Franzen niet besteed was, omdat hij naar eigen zeggen niet alleen lezende huisvrouwen wilde bereiken.

Negen jaar later ver-

richtte Franzen in *Freedom* opnieuw sectie op één familie, de Berglunds, aan de hand van hun wedervaren in de jaren zeventig tot nu, en vooral onder het regime van president Bush junior - een tijdperk dat volgens Franzen gekenmerkt werd door hypocrisie, cynisme, ontevredenheid en keuzestress. *Freedom* kreeg razend enthousiaste kritieken en schoot in Amerika en de rest van de wereld naar de top van de literaire bestsellerlijsten. Franzen belandde als eerste schrijver in twee jaar op de cover van *Time Magazine*, als 'Great American Novelist'.

wezen als een subliem anatoom van de disfunctionele Amerikaanse middenklassefamilie. Ook in *Purity* is hij op z'n best wanneer hij de verrotte verhoudingen tussen ouders en kinderen beschrijft: de jaloezie, de apenliefde, de teleurstelling, de haat, de wederzijdse geheimen. Maar Franzen is allesbehalve een *one-trick pony*. Het is al bijna een cliché van de literatuurkritiek om te zeggen dat zijn boeken aan de humanistische tragikomedies van zijn grote voorbeeld Saul Bellow herinneren. In *Purity* vallen tal van andere rolmodellen op: Philip Roth, om de verbinding van actuele kwesties met persoonlijk menselijk falen (en de kenmerken van een Oost-Duitse Portnoy); Nathaniel Hawthorne, om de subtiele manier waarop zijn personages; Shakespeare, naar wiens Hamlet (de moeder aller familietragedies) meer dan eens verwezen wordt; en natuurlijk Dickens. *Purity* is in veel opzichten een herschrijving van *Great Expectations*, met een Pip met grote verwachtingen in de hoofdrol, met een kluit van familielaties die langzaam ontrold wordt, met kritiek op de uitwassen van de samenleving, en met tal van kleurrijke figuren in de bijrollen - variërend van een humoristisch-autistische huisbaas tot de Miss Havisham-achtige moeder.

Feministen

Voor al in het eerste deel van het boek slaat Franzen een lichtere toon aan dan in *The Corrections* en *Freedom*. Maar zijn stilistische dna is verder overduidelijk: in de lange zinnen met niet altijd even volde hand liggende woorden, in de innerlijke monologen waarin de personages zich onbedoeld laten kennen ('*Pip wanted to do good, if only for lack of better ambitions*'), in de scherpe oneliners ('*Blondes don't age well; Leila saw middle age as the Re-venge of the Brunettes*') en in de snelle dialogen waarin Pip volop de gelegenheid krijgt om te laten zien hoe gevat ze is, maar waarin ook Tom en Anabel onnavolgbaar kunnen bekeken. Het enige wat uit de toon valt zijn de soms te uitvoerige bespiegelingen over de verwoesting van het milieu, de teloorgang van de journalistiek en de verrotting van het literaire wereldje die eerder van de schrijver dan van de personages lijken te komen.

Franzen is een controversieel schrijver. In het verleden is hij beschuldigd van arrogantie, sociopathie, vrouwenhaat en tal van andere zaken die niets met zijn romans te maken hebben. Het internettijdschrift *Book Riot* publiceerde een maand geleden al een column waarin Jessica Woodbury voorspelde dat de schrijver na publicatie van *Purity* onmiddellijk onder vuur zou komen te liggen van internetfanaten, canohaters en feministen (van Nederlandse schrijvers kon ze het niet weten). De eerste reacties bewijzen haar gelijk, hoewel niemand die de roman gelezen heeft aan de literaire kwaliteit van *Purity* zal twifelen. Woodbury stelde: 'A *New Approach to Jonathan Franzen*' voor: lees zijn boek alsof het van een onbekende schrijver afkomstig is, gooi alle Franzenbagage overboord en laat de taal en het verhaal over je komen. Verstandige woorden. *Purity* moet je lezen zoals Pip aan het eind van de roman kijkt naar de bruine *towies*, een soort Californische mussen, in de tuin van haar moeder: '*They had the beauty of the second glance, the beauty that only revealed itself with intimacy.*'